

ПРИНЦИПИ НЮРНБЕРЗЬКОГО ПРОЦЕСУ ЯК ОСНОВА МІЖНАРОДНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Оцінено важливість Нюрнберзького трибуналу для формування міжнародного кримінального права і процесу як галузі міжнародного права. Визначено правову природу трибуналу, проаналізовано критичні зауваження щодо легальності його заснування. Обґрунтовано значення принципів, закладених Статутом і вироком трибуналу, як основи побудови унікальної для міжнародного права архітектури кримінальної юстиції.

Ключові слова: Нюрнберзький трибунал, міжнародні кримінальні трибунали, Міжнародний кримінальний суд, міжнародне кримінальне право, міжнародна кримінальна юстиція, міжнародна кримінальна юрисдикція, міжнародний злочин, міжнародна кримінальна відповідальність.

Минуло понад 65 років з дня створення першого у світі міжнародного кримінального суду – Нюрнберзького трибуналу (або МВТ – Міжнародного військового трибуналу для суду над головними воєнними злочинцями європейських країн осі), проте ця подія понині викликає жваві наукові дискусії [4; 18; 19; 29]. Серед останніх праць, присвячених цій проблематиці, можна назвати роботи Л. Н. Седет, Ф. Кірша, М. Шарфа, Р. Кларка, Х.-П. Коля, С. Ратнера, Б. Ференца, К. Томушата та ін.

Чому сьогодні все ще не вщухає інтерес до цього процесу такої давнини? Відповідь полягає в тому, що ця судова справа створила прецедент, який заклав підвалини майбутньої міжнародної кримінальної юстиції; вона послужила шаблоном, на основі якого «кроїлися» всі наступні судові органи з кримінальною юрисдикцією щодо фізичних осіб: Токійський трибунал, міжнародні кримінальні трибунали щодо колишньої Югославії (далі – МКТЮ) та Руанди (далі – МКТР) і, зрештою, Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС).

Цей процес вплинув і на створення так званої інтернаціоналізованої кримінальної юстиції – судів, інтегрованих в національні системи з різними

міжнародними елементами (судовий склад, установчі правові договори тощо). Їх ще називають трибуналами-гібридами: Спеціальний суд щодо Сьєра-Леоне, Колегія з виключною юрисдикцією щодо серйозних злочинів у Східному Тиморі, надзвичайні палати в судах Камбоджі, Спеціальний трибунал щодо Лівану, Косовські трибунали та ін.

Установчі документи та практика міжнародних кримінальних судів є основою існування міжнародного кримінального права і процесу. Саме тому оцінка Нюрнберзького трибуналу з позицій його ролі у творенні й розвиткові цієї галузі міжнародного права є актуальною для сучасної міжнародно-правової науки і становить завдання статті.

Правова природа і легальність заснування трибуналу. Після поразки Німеччини англійський уряд запропонував розстріляти тих, хто керував фашистською політичною системою [21, с. 101–103]. Проте, за наполяганнями СРСР і США, було вирішено утворити міжнародний суд для притягнення до відповідальності головних воєнних злочинців. Причин для цього було декілька. Перш за все, сама ідея законності, за допомогою якої велась боротьба проти фашизму, була б скомпрометована, якби запровадження системи демократії почалось позаправовою розправою над злочинцями війни. Як зазначив А. Кассезе, порушення максими «ніхто не може бути визнаний винним, доки це не доведено у суді» поставило б союзників на один щабель з тими, хто поправ усі закони справедливості та цивілізації [5, с. 6]. Крім того, авторитет міжнародного суду мав надати вирок значення суворого попередження для всіх, хто захотів би посягнути на міжнародний мир та безпеку. І нарешті, саме міжнародний суд, а не те, що називають «політичним актом», потрібно було для того, щоб не тільки покарати злочинців війни, але й засудити «злочинну систему» фашизму, що неможливо було здійснити у національних судах.

8 серпня 1945 р. у Лондоні представниками Великобританії, СРСР, США і Франції було підписано Угоду про створення МВТ і прийнято Статут, яким було визначено порядок організації трибуналу і принципи його роботи [27, с. 38]. Невелике коло його утворювачів дозволило ученим сумніватися в його

міжнародно-правовій природі: дехто вважає його лише спільним судом чотирьох держав (окупаційним судом), а не міжнародною інституцією [4, с. 803; 10, с. 38-39; 14, с. 5]. До того ж склад органів трибуналу додає їм аргументів: по одному судді та обвинувачу з їх заступниками від кожної з держав-засновниць; секретаріат призначався суддями, правила процедури теж розроблялися суддями, а представників інших держав не було (окрім німців-захисників). Схоже, що враховуючи порядок утворення, судоустрій та процедуру розробки норм внутрішнього права, цей трибунал можна назвати мультинаціональним більше, ніж міжнародним.

Між тим, слід зазначити, що впродовж вересня-грудня 1945 р. 19 держав приєдналися до Лондонської угоди про створення трибуналу [2], а його Статут і вирок були схвалені Генеральною Асамблеєю ООН в 1946 р.[25], що можна вважати цілковитою підтримкою його легальності з боку міжнародного співтовариства.

Це не єдина підстава для суперечок з приводу законності заснування МВТ. Найчастіше лунає критика стосовно того, що він був «судом переможців над переможеними». Цей аргумент можна назвати обґрунтованим, адже, по-перше, обвинуваченими на процесі були тільки німці, по-друге, суддями були тільки представники держав-переможниць і, по-третє, як сьогодні стало відомо [22, с. 124-125], під час Нюрнберзького процесу між представниками держав-засновниць існувала домовленість не торкатися ряду питань, з приводу яких ці країни могли стати об'єктом обвинувачень, та припиняти їх висловлювання на процесі. Зокрема питання: а) радянсько-німецького пакту про ненапад 1939 р.; б) поведінки Британії під час війни з бурами; в) бомбування британцями Дрездену; г) Катині та ін.

Крім того, статuti трибуналів критикують за порушення принципу *nullum crimen, nulla poena, sine lege*, адже, на думку деяких правників, єдиними злочинами, що вже існували в міжнародному праві до 1939 р., були воєнні, натомість злочини проти миру та злочини проти людяності були інкриміновані *ex post facto* [3, с. 215–222; 19, с. 832-833, 834–837]. І, нарешті, критикується

притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності за агресію індивідів, як таке, що не має прецеденту в міжнародному праві [3, с. 220; 10, с. 48-49].

Можна стверджувати, що заборона агресії та злочинів проти людяності існувала на рівні звичаєвих норм міжнародного права [1, с. 884; 20, с. 59-67; 26, с. 58-66], але неможливо заперечити два наступні факти. По-перше, МВТ був Трибуналом *ad hoc* (для даного випадку) і, як будь який суд такого роду, є деякою мірою *ex post facto*, оскільки має ретроактивну юрисдикцію. По-друге, Нюрнберзький трибунал був першим судом, який притягнув винних фізичних осіб до кримінальної відповідальності на основі суто міжнародних норм в обхід тогочасному виключному суверенному праву держав у цій царині. Разом із тим слід зазначити, що міжнародно-правовий принцип, згідно з яким суверенні держави не можуть підпадати під юрисдикцію інших держав [17], не поширюється на індивідів. А отже, що забороняє судити їх міжнародним судом?

МВТ вніс революційні зміни в міжнародне право, і, як будь-які революційні зміни, вони не є абсолютно легітимними. Міжнародне право не сповідує виключно континентальні правові постулати, воно не подібне до кодексу чи статуту, і за висловами К. Райта та К. Кіттічейсері, воно більше схоже на загальне право – в тому сенсі, що його характер змінюється та еволюціонує, керуючись принципами справедливості та інтересами всього людства [13, с. 20; 20, с. 58-59]. «Справедливість вимагала покарання цих людей... У випадку, якщо два постулати правосуддя конфліктують один з одним, пріоритет має вищий із них; і покарання тих, хто несе моральну відповідальність за міжнародний злочин, яким була Друга світова війна, може безумовно вважатися важливішим, ніж дотримання досить відносного правила про заборону застосування закону *ex post facto*, з якого буває так багато винятків» – визнав Г. Кельзен [11, с. 165].

Нюрнберзький трибунал був судом *ad hoc*, мав мультинаціональний характер і зазнав критики своєї легітимності, але його внесок у міжнародне

право та історію людства не варто недооцінювати. Реалізація ідеї міжнародної кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів проти міжнародного права, яку плекали кілька поколінь учених-пацифістів, поклала початок практичному становленню і розвитку міжнародного кримінального права і процесу, в яких вдалося поєднати кримінально-процесуальні постулати правових систем різних країн, тим самим створивши унікальний комплекс правових норм *suī generis*. Саме Нюрнберзький процес заклав підвалини міжнародної кримінальної юстиції і проторував шлях до постійного, універсального і незалежного МКС.

Підтвердження принципів Статуту і Вироку. 11 грудня 1946 р. Генеральна Асамблея ООН (далі – ГА ООН) у своїй резолюції 95 (1) підтвердила принципи міжнародного права, визнані Статутом Нюрнберзького трибуналу і його вироком [25]. У цьому ж документі Комісії міжнародного права ООН (далі – КМП ООН) було запропоновано розробити проекти своєрідних міжнародних кримінальних кодексів, що мали на меті формулювання Нюрнберзьких принципів, оскільки ГА ООН у цій резолюції підтвердила ще не сформульовані принципи. КМП ООН сформулювала їх тільки у 1950 р. і надала для зауважень державам [33]. Мало хто знає, що вони так і не були прийняті ГА ООН, хоча їх проект існує [16, с. 374–378; 28]. Проте вони лягли в основу деяких документів, що одночасно розроблялися Комісією: 1) проекту кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, перший варіант [7] якого було розроблено у 1954 р., а останній – у 1996 р. [8, с. 30-50]; 2) проекту статуту постійного міжнародного кримінального суду, роботу над яким було започатковано у 1950 р. [23] і завершено у 1954 р. [15]

Перешкодою на шляху реалізації цих проектів стала відсутність згоди держав щодо визначення агресії. З огляду на політичність питання обидва документи були забуті на довгі роки, і лише у 90-х рр. ООН повернулася до цих ідей. Вони були взяті за основу як під час розробки статутів МКТЮ [31] і МКТР [32] 1993 і 1994 рр. відповідно, так і для вироблення статуту МКС [30], який було прийнято в Римі в 1998 р.

Основи, закладені принципами. У першу чергу було започатковано інститут індивідуальної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини (*Принцип I*), а отже встановлено, що індивіди можуть і повинні нести кримінальну відповідальність згідно з нормами міжнародного права. «Злочини проти міжнародного права чиняться людьми, а не абстрактними категоріями, і тільки шляхом покарання окремих осіб, що їх вчинюють, можуть бути дотримані настанови міжнародного права» [24, с. 609], – говориться у вироку. До Нюрнберзького процесу це здавалося неможливим, адже міжнародне право було створено державами для держав, фізична особа не була фігурантом міжнародних відносин. Цей принцип можна вважати своєрідною *grundnorm* міжнародного кримінального права, адже саме він поклав початок міжнародній кримінальній юстиції.

Було також встановлено, що відсутність імплементації в національному праві норми міжнародного права, що забороняє будь-який міжнародний злочин, не може бути підставою для звільнення від відповідальності (*Принцип II*). У даному випадку, на наш погляд, на цю царину було поширено давно відомий міжнародному праву принцип неприпустимості посилання на національне право для невиконання міжнародних зобов'язань.

Не можна назвати цілковитою новацією і ідею скасування імунітетів глав держав та високих державних посадовців щодо вчинення міжнародних злочинів (*Принцип III*). «Принцип міжнародного права, який за певних обставин захищає представника держави, не може бути застосований щодо дій, які засуджуються як злочинні згідно з міжнародним правом» [24, с. 609]. Після Першої світової війни у ст. 227 Версальської мирної угоди 1919 р. було передбачено створення спеціального суду для кайзера Німеччини Вільгельма II. Такі ж положення містили і проекти міжнародних кримінальних судів, які пропонувалися до Другої світової війни. Проте суд над кайзером не відбувся, а першим здійсненим проектом став Нюрнберзький трибунал, тому цей принцип, закріплений у ст. 7 його Статуту, вперше було реалізовано саме на цьому процесі. З тих пір норму було відтворено у багатьох міжнародних

договорах (зокрема Конвенції щодо попередження геноциду і покарання за нього 1948 р.).

Однією з версій захисту обвинувачених, що найчастіше лунала на цьому процесі, було те, що вони виконували наказ і не могли відмовитися від цього. Заборона використовувати цю підставу для виправдання закріплена у ст. 8 Статуту МВТ: «той факт, що підсудний діяв за розпорядженням уряду чи наказом начальника, не звільняє його від відповідальності, проте може розглядатися як довід для пом'якшення покарання...». Перша частина цього постулату вперше пролунала не в Нюрнбергзі, а в Харкові ще в грудні 1943 р. під час так званого «Харківського процесу», на якому судили трьох німецьких офіцерів та водія газвагену – спеціально обладнаної машини для вбивства мирних людей вихлопними газами. Принцип був повторений у резолюції 95 (I) ГА ООН, щоправда в дещо зміненому форматі: «та обставина, що будь-яка особа діяла у виконання наказу свого уряду чи начальника, не звільняє цю особу від відповідальності за міжнародним правом, якщо свідомий вибір був фактично для неї можливим» (*Принцип IV*) [28]. Отже, згідно з останньою версією дана обставина все ж таки може служити підставою для невідповідальності.

Статут МКС, відтворивши цей принципі у ст. 33, розтлумачує його, наводячи комплекс взаємопов'язаних обставин, що звільняють від відповідальності: а) особа була юридично зобов'язана виконувати накази; б) особа не знала, що наказ був явно незаконним і в) наказ не був явно незаконним. При цьому «накази про вчинення геноциду та злочинів проти людяності є явно незаконними» [30]. Таким чином, наразі можна вважати, що обставина, яка виправдовує, може бути пов'язана тільки із виконанням наказу, який згодом може визнаватися вчиненням воєнного злочину. Це пов'язано з тим, що солдат не завжди може оцінити наслідки тих чи інших воєнних дій, а наслідки геноциду і злочинів проти людяності досягнути нескладно, адже потерпілими від них виступають цивільні особи.

Нюрнберзький процес, відкривши двері міжнародної юстиції для індивідів, не міг не започаткувати засад справедливого кримінального

судочинства, а отже і бути поштовхом для розвитку процесуальних норм-принципів цієї галузі. *Принцип V*, закріплений у резолюції ГА ООН 95 (I) стверджує: «кожна особа, обвинувачена у міжнародно-правовому злочині, має право на справедливий розгляд справи на основі фактів і права» [28]. Колишній Голова МКС Ф. Кірш стверджував, що цей принцип поряд із принципом відповідальності є основним постулатом, що заклав засади легальності Нюрнберзького трибуналу [12, с. 502].

КМП ООН, розробляючи принципи Нюрнберзького трибуналу, призначила спеціального доповідача з цього питання І. Спіропулоса, який відокремив принципи *stricto sensu* (про які йшлося вище) від міжнародних злочинів, що лягли в основу матеріальної юрисдикції Статуту і Вироку [9, с. 181]. На наш погляд, це пояснюється тим, що в роботі над цим питанням Комісія вже тоді розділила напрямки дослідження: матеріальні норми (проект Кодексу проти миру і безпеки людства) і процесуальні норми (проект Кодексу міжнародного кримінального суду). Проте згодом міжнародні злочини, що складали матеріальну юрисдикцію Трибуналу було включено в загальний перелік принципів, закладених у резолюцію ГА ООН. Наприклад, згідно з *Принципом VI* наступні злочини «караються як міжнародно-правові»: злочини проти миру, воєнні злочини і злочини проти людяності. Їх визначення взято зі ст. 6 Статуту МВТ.

Під *злочинами проти миру* слід розуміти: а) планування, підготовку, розв'язання чи ведення агресивної війни або війни в порушення міжнародних договорів, угод чи заповідей; б) участь у загальному плані чи змові, направленим на здійснення будь-якої з вищезазначених дій. При цьому ані Статут, ані Вирок, ані резолюція ГА ООН 95 (I) не надає визначення агресивної війни. На Лондонській конференції 1945 р. американська делегація запропонувала свою дефініцію [6, с. 262], що була відкинута радянськими представниками, як така, що ускладнюватиме розуміння цього злочину, оскільки всі й так добре знають, що це є. Саме через наполягання останніх визначення агресії було відкладено у довгу шухляду аж до 1974 р., коли було прийнято резолюцію 3314 ГА ООН «Визначення агресії».

Для спростування критики щодо відсутності заборони агресії до Другої світової війни Трибунал послався на Пакт Келого-Бріана 1928 р. про відмову від війни як знаряддя національної політики, ратифікований 63 державами і чинний на початок війни, та ряд міжнародних документів, що визнавали агресію міжнародним злочином: Договір про взаємодопомогу від 15 серпня 1923 р., Женевський протокол про мирне розв'язання спорів від 2 жовтня 1924 р. Обидва документи не набули обов'язкової сили, проте МВТ використовував їх для підтвердження формування практики як елементу звичаєвої норми. 24 серпня 1927 р. Ліга націй прийняла спеціальну декларацію, яка проголосила, що будь яка агресивна війна є і залишається забороненою і складає міжнародний злочин.

Воєнними злочинами є порушення законів і звичаїв війни. У ст. 6 Статуту Нюрнберзького трибуналу і в резолюції наведено приблизний перелік таких діянь: вбивства, погане ставлення чи вивезення на рабську працю чи для інших цілей цивільного населення окупованої території, вбивства чи погане ставлення до військовополонених або осіб, що перебувають у морі, вбивства заручників чи пограбування державного або приватного майна, безглузде знищення міст і селищ або руйнування, не виправдані воєнною необхідністю. У Нюрнберзькому процесі було відзначено, що до Другої світової війни ці злочини вже були визнані в Гаазькій конвенції про закони і звичаї сухопутної війни 1907 р. та Женевській конвенції про поводження з військовополоненими 1929 р.

Злочинами проти людяності є вбивства, винищення, звернення в рабство, вислання та інші нелюдські акти, вчинювані щодо цивільного населення, або переслідування за політичними, расовими чи релігійними мотивами, якщо такі дії вчинюються або такі переслідування мають місце при виконання будь-якого злочину проти миру або будь-якого воєнного злочину, або у зв'язку з ними. Отже можна помітити поділ на дві групи злочинів: перша – різного роду нелюдські діяння проти цивільного населення (наразі лише вони представляють собою злочини проти людяності) та друга – переслідування з політичних,

расових чи релігійних мотивів. По суті, останні діяння є злочином геноциду. Термін не виокремлювався в Статуті, проте неодноразово вживався під час Нюрнберзького процесу. З прийняттям Конвенції щодо попередження геноциду і покарання за нього 1948 р. він представляє собою окремий міжнародний злочин.

Ознакою злочинів проти людяності є те, що потерпілими від них завжди є цивільні, при чому це може бути населення як чужої, так і власної країни. Крім того, особливістю визначення Нюрнберзького Статуту є прив'язка до воєнних злочинів чи злочинів проти миру. Підставою для цього були побоювання щодо недостатності звичаєвих норм, які забороняли злочини проти людяності [1, с. 884]. Цей зв'язок вже був відсутній у Конвенції про незастосування строків давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності 1968 р., в останній редакції проекту Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства 1996 р. та Статутах і практиці Міжнародних трибуналів щодо колишньої Югославії та щодо Руанди.

У ст. 7 Статуту МКС злочини проти людяності набули обов'язкового елемента: вони мають відбуватися в рамках широкомасштабного і систематичного нападу на цивільне населення [30]. Крім того, у Статуті було розширено перелік таких злочинів: до тих, що були закріплені в Статуті Нюрнберзького трибуналу додалися ще катування, сексуальні злочини, насильницькі зникнення людей і злочин апартеїду.

Принцип VII передбачає, що співучасть у вчиненні злочину проти миру, воєнного злочину чи злочину проти людяності є міжнародно-правовим злочином. Представники західної школи міжнародного кримінального права дивуються, чому в цьому принципі йдеться тільки про співучасть, тоді як інші випадки виникнення відповідальності, зокрема, планування, підбурювання чи віддання наказу, прямо не згадуються. Це питання незрозуміло для вчених з пострадянських країн, де співучастю охоплюються всі наведені діяння. Трибунал пішов за радянською концепцією і притягнув деяких підсудних до кримінальної відповідальності як співучасників за видання наказів чинити

воєнні злочини та злочини проти людяності, які вони безпосередньо не виконували.

З моменту винесення Нюрнберзького вироку принципи, взяті за основу цим судом, отримали підтвердження і розвиток у численних міжнародних конвенціях, Статутах міжнародних кримінальних судів, резолюціях ГА ООН, рішеннях міжнародних судів, національному законодавстві та судовій практиці. Наразі вони набули деяких уточнюючих чи розширювальних тлумачень і доповнень, проте залишилися незмінними в своїй суті. Сьогодні це звичаєві норми міжнародного права, що становлять остов всієї будівлі міжнародної кримінальної юстиції. Враховуючи розповсюджене визнання і принципову важливість Нюрнберзьких принципів можна стверджувати, що деякі з них набули характеру імперативних норм – норм *jus cogens*.

Список літератури:

1. *Acquaviva G.* At the Origins of Crimes Against Humanity / G. Acquaviva // Journal of International Criminal Justice. – 2011. – № 9 (4). – P. 881–903.
2. Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, and Charter of the International Military Tribunal. London, 8 August 1945. State Parties [Електрон. ресурс] – Режим доступу : <http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebSign?ReadForm&id=350&ps=P>
3. *Boot M.* Genocide, Crimes Against Humanity, War Crimes: Nullum Crimen Sine Lege and the Subject Matter Jurisdiction of the International Criminal Court / M. Boot. – Intersentia Uitgevers N V, 2002. – 708 p.
4. *Burchard C.* The Nuremberg Trial and its Impact on Germany / C. Burchard // Journal of International Criminal Justice. – 2006. – № 4(4). – P. 800–829.
5. *Cassese A.* From Nuremberg to Rome: International Military Tribunals to the International Criminal Court / A. Cassese // The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary. – New York : Oxford University Press, 2002. – Vol. 1. – P. 3–19.
6. Draft Code of Offences Against the Peace and Security of Mankind – Report by J. Spiropoulos, Special Rapporteur (A/CN.4/25) // Yearbook of the International Law Commission. – 1950. – Vol. II. – P. 253–278.
7. Draft Code of Offences Against the Peace and Security of Mankind // Yearbook of the International Law Commission. – 1954. – Vol. II. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_3_1954.pdf
8. Draft Code of Offences Against the Peace and Security of Mankind // Yearbook of the International Law Commission. – 1996. – Vol. II. – Part 2 – P. 30–50.
9. Formulation of the Nürnberg Principles – Report by J. Spiropoulos, Special Rapporteur A/CN.4/22 (12 April 1950) // Yearbook of the International Law Commission. – 1954. – Vol. II. – P. 181–195.
10. *Jescheck H.-H.* The General Principles of International Criminal Law Set Out in Nuremberg, as Mirrored in the ICC Statute / H.-H. Jescheck // Journal of International Criminal Justice. – 2004. – № 2 (1). – P. 38–55.

11. *Kelsen H.* Will the judgment in the Nuremberg Trial Constitute a Precedent in International Law? / H. Kelsen // *International Law Quarterly.* – 1947. – Vol. 1. – № 2. – P. 153–174.
12. *Kirsch P.* Applying the Principles of Nuremberg in the International Criminal Court / P. Kirsch // *Washington University Global Studies Law Review.* – 2007. – Vol. 6. – P. 501–509.
13. *Kittichaisaree K.* *International Criminal Law* / K. Kittichaisaree. – New York : Oxford University Press, 2001. – 482 p.
14. *Koskenniemi M.* Between Impunity and Show Trials / M. Koskenniemi // *Max Planck Yearbook of UN law.* – 2002. – Vol. 6. – P. 1–35 [Электрон. ресурс]. – Режим доступа : http://www.mpil.de/shared/data/pdf/pdfmpunyb/koskenniemi_6.pdf
15. Official Records of the General Assembly, Ninth Session, Supplement № 12 (A/2645).
16. Principles of International Law recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, with commentaries, 1950 // *Yearbook of the International Law Commission.* – 1954. – Vol. II. – P. 374–378.
17. Status of Eastern Carelia, Advisory Opinion, 1923 P.C.I.J. (ser. B). – № 5. – (July 23).
18. Symposium – Judgment at Nuremberg // *Washington University Global Studies Law Review.* – 2007. – Vol. 6. – P. 483–771.
19. *Tomuschat C.* The Legacy of Nuremberg / C. Tomuschat // *Journal of International Criminal Justice.* – 2006. – Vol. 4. – Issue 4. – P. 830–844.
20. *Wright Q.* The Law of the Nuremberg Trial / Q. Wright // *American journal of International Law.* – 1947. – Vol. 41. – № 1. – P. 38–72.
21. Лебедева Н. Как готовился Нюрнбергский процесс / Н. Лебедева // *Международная жизнь.* – 1996. – № 8. – С. 99–108.
22. *Лебедева Н.* Неизвестный Нюрнберг / Н. Лебедева // *Родина.* – 1991. – № 6/7. – С. 123–128.
23. Міжнародна кримінальна юстиція. UN Doc. A/RES/489(V), 12 December 1950.
24. Нюрнбергский процесс: сборник материалов : в 8 т. – М. : Юрид. лит. – 1999. – Т. 8. – 792 с.
25. Підтвердження принципів міжнародного права, визнаних статутом Нюрнберзького трибуналу. UN Doc. A/RES/95 (I)
26. *Полторак А. И.* Нюрнбергский процесс и вопрос об ответственности за агрессию / А. И. Полторак // *Советское государство и право.* – 1965. – № 6. – С. 58–66.
27. *Полянский Н. Н.* *Международный военный трибунал* / Н. Н. Полянский. – М. : Ин-т права АН СССР, 1946. – 48 с.
28. Принципи міжнародного права, що підтвержені Статутом Нюрнберзького Трибуналу і знайшли відображення у його рішенні [Електрон. ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/principles.shtml
29. Розбудова демократичного суспільства після Нюрнберзького трибуналу : зб. статей учасників міжн. конф., (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 р.). – Одеса : Фенікс, 2010. – 270 с.
30. Статут Міжнародного кримінального суду [Електрон. ресурс]. – Режим доступа : [http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf)
31. Статут Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії [Електрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/law/icty/charter.shtml>
32. Статут Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди [Електрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/law/ictv/charter.shtml>
33. Формулювання Нюрнберзьких принципів. UN Doc. A/RES/488 (V), 12 December 1950.

Сенаторова О. В. Принципы Нюрнбергского процесса как основа международной уголовной юстиции.

Оценена важность Нюрнбергского трибунала для формирования международного уголовного права и процесса как отрасли международного права. Определена правовая природа трибунала, проанализированы критические замечания относительно легальности его учреждения. Обосновано значение принципов, положенных в основу Статута и приговора трибунала, как фундаментальных положений уникального для международного права строения уголовной юстиции.

Ключевые слова: Нюрнбергский трибунал, международные уголовные трибуналы, Международный уголовный суд, международное уголовное право, международная уголовная юстиция, международная уголовная юрисдикция, международное преступление, международная ответственность.

Senatorova Oksana. Nuremberg Principles as a Basis of International Criminal Justice.

This article is devoted to the evaluation of the significance of the Nuremberg Trial for the formation of the international criminal law and procedure as a branch of international law. The legal nature of the Tribunal is described, the criticism of the legality is analysed. The significance of the principles set out by the Nuremberg Charter and Judgment as a foundation of the unique architecture of international criminal justice is argued.

Key words: Nuremberg Tribunal, international criminal tribunals, International Criminal Court, international criminal law, international criminal justice, international criminal jurisdiction, international crime, international criminal responsibility.